

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. rugsėjo mėn. 3 d. / September 3, 1988

Nr. 173(31)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuviai ir PEN kongresas Pietų Korėjoje

Rugpjūčio 28 dieną Seulo mieste, Pietų Korėjoje, prasidėjo Tarptautinio PEN klubo kongresas. Jame, kaip išeivių PEN centro delegatas, dalyvauja poetas, Yale universiteto profesorius Tomas Venclova. Seule taip pat buvo laukiami ir latvių bei estų dar nepriklausomybės metais įsteigtų PEN centrų atstovai.

Nors Sovietų Sąjunga nepriklausomai pasirašė įsijungimo į PEN centrą deklaraciją, kongrese žadėjo apsilankyti keli sovietiniai autoriai. Derybos dėl SSRS rašytojų centro sudarymo iki šiol buvo nesėkmingos, nes Maskva nesutiko su PEN charta, kuri pabrėžia visišką žodžio laisvę ir rašytojų politinę nepriklausomybę. Iki praėjusių metų sovietinės literatūrinės biurokratijos atstovai primygtinai reikalavo, kad būtų panaikinti estų ir latvių PEN centrai. Pernai į PEN vadovybę kreipėsi keletas nepriklausomų latvių rašytojų, siūlydami įsteigti savo PEN centrą, bet šis klausimas buvo atidėtas.

Po beveik aštuonerių metų pertraukos kongrese vėl dalyvavo lenkų PEN centras. Jaruzelskio tankams nustumus Solidarumo sąjūdį, Lenkijoje buvo mėginta įvesti griežtą mirties ir žodžio kontrolę. Lenkų PEN centras buvo suspenduotas. Valdžia reikalavo, kad į centro vadovybę būtų priimti režimui palankūs asmenys ir kad PEN nariai susilaikytų nuo santvarkos ir ideologijos kritikos, bet lenkų rašytojai atsisakė tai padaryti. Nepaisydami nuolatinio spaudimo, lenkų rašytojai neišdavė savo principų. Pagaliau rugpjūčio pradžioje Jaruzelskio valdžia nusileido. Taip lenkų rašytojai išsikovojo didelę pergalę.

Šis Tarptautinio PEN klubo kongresas ypatingas, nes jis vyksta šalyje, kurioje yra kalinamųjų rašytojų. Tai jau antras toks atvejis – 1979 metais kongresui prasidėjus Rio de Janeiro mieste, Brazilijoje, du rašytojai ir du žurnalistai buvo užgroti; netrukus jie buvo paleisti. Tikimasi, kad taip atsitiks ir Pietų Korėjoje.

Kongreso išvakarėse PEN kalinamųjų rašytojų komitetas išleido pranešimą, kuriame apžvelgiama padėtis tarp šių metų balandžio ir rugpjūčio

mėnesių. Kaip paprastai, pranešime išvardijami kalinami, pagrobti, nutremė bausmę atliekantys, namų arešte laikomi, ar teismo laukiantys rašytojai, žurnalistai ir savilaidininkai visame pasaulyje. Išspausdintos trumpos Balio Gajausko, Gintauto Lešmanto ir Viktoro Petkaus biografijos, jų ir šeimų adresai.

Daugelis PEN centrų priima kalinamųjų rašytojų savo garbės narius. Taip Gajauską yra „išnijęs“ švedų centras, Lešmantą – anglų ir JAV centrai, o Petkų – anglų, austrų ir skotų centrai. Šiais lietuvių sąžinės kaliniais taip pat rūpinasi Amnesty International organizacija. PEN klubo tiriamųjų bylų sąrašą randame ir kunigo Alfonso Svarinsko pavarde, nes pranešime spausdinant jis dar nebuvo paleistas iš Permės lagerio. Pranešama apie Petro Lukoševičiaus paleidimą iš psichiatrinės ligoninės.

Kalinamųjų sąrašas yra ir latvis Skudra, nuteistas už pagaminimą filmo „Griuvėsiai kaltina“ apie latvių bažnyčių padėtį. Pasaulinė rašytojų organizacija stengiasi gauti daugiau informacijos apie latvių Imants Keressą, kuris buvo nuteistas už parašymą skriptui filmui apie latvių kultūros žolimą ir uždarytas į Sychovkos psichiatrinę ligoninę; kol kas nežinoma, ar jis ten tebėra.

Pranešime konstatuojama, kad šiek tiek sumažėjo kalinamųjų rašytojų skaičius. Tai iš dalies siejasi su nauja Maskvos politika kitamųjų atžvilgiu. 1983 m. Sovietų Sąjungos lageriuose, kalėjimuose, psichiatrinėse ligoninėse ir nutremė buvo kalinami 93 rašytojai; šiandien jų yra 20. Pastaruoju metu tačiau kalinųjų paleidimas sulėtėjo.

PEN kalinamųjų rašytojų komiteto pirmininkas švedas Thomas von Vegesack praneša, jog tik dabar iš sovietinės spaudos sužinota apie Turkmenijos rašytojų sąjungos narės Annasoltanos Kekilovos mirtį psichiatrinėje ligoninėje. Pasak jo, šis atvejis patvirtina, kad tai, ką komitetas žino apie padėtį tarybinėse psichiatrinėse, „tėra ledkalnio smaigalys“.

k. ž.

Sąlygiškumo meninės formos

Vidmantės Jasukaitytės
„Stebuklinga patvorių žolė“¹

VIOLETA KELERTIENĖ

Visiems žinoma, kad socialistinis realizmas yra vienintelė literatūrinė doktrina, oficialiai pripažįstama Sovietų Sąjungoje. Įvesta apie 1934 m., ji galioja iki šiol be esminių pakeitimų. Tačiau metams bėgant, socialistinio realizmo samprata yra išgyvenusi savotiškus vingius: anksčiau visa spausdinama grožinė literatūra turėjo prisitaikyti prie moliškai suproto socrealizmo, šiuo metu teorijos paisoma vis mažiau ir kūrinių išspausdinimo faktas įtakoja ir socialistinio realizmo rėmus. Žodžiu, socialistinis realizmas dabar definiuojamas ne pagal doktriną, bet pagal praktiką. Matyt, galvojama taip: jeigu veiklas syki gauna valdžios tylių (o gal ir viešą) pritarimą ir pasirodo spaudoje, tai jis jau savaime priklauso socialistiniam realizmui. Kai kam gali atrodyti, kad toks pasikeitimas grynai kosmetika, bet iš tikrųjų tai nėra tik paviršutiniškas pokytis. Išeivijos kritikai (daugiausia Rimvydas Šilbajoris) ji yra ne kartą pastebėję ir komentavę. Net ir šiais atvirumo politikos laikais yra daug temų (pavyzdžiui, partizaninis karas, Sibiras), kurias „protingas“ (t.y. atsargus) rašytojas bijo liesti ar ba liečia labai korektiškai. Vis dėlto oficialiai leidžiamose knygose kokybinė permaina yra įvykusi. Sprendžiant iš leidybinių gaudų, atrodo, kad tai palies ir tuos veikalus, kurie artimoje ateityje bus išspausdinti. Partija, matyt, yra tyliai susitaikiusi su platesniais leidinių apribojimo horizontais ir nusprendusi priimti į savo glėbį visą oficialią literatūrą, inspiruodama tokią mintį: jeigu mūsų rašytojai taip rašo ir jeigu mūsų leidyklos leidžia, greičiausiai tai ir bus dabartinio socrealizmo profilis.

Tačiau, oficialiai aprobuodama literatūrą, partija ją kartų ir iškastuoja, sumažina jos efektyvumą. 1986 m. Poezijos dienosose Chicagoje Tomas Venclova taip samprotavo: jeigu Lietuvoje tam tikri kūriniai, nukrypstantys nuo normos, yra spausdinami, tai rodo, kad partija nebegalvoja, jog jie pavojingi. Norėčiau pridurti: dabar nežiūrime, ar kūriniai abstrakčiai pavojingi. Klausimas formuluo-

¹ Straipsnis parašytas 1986 m. pavasarį, skaitytas Lituanistikos instituto suvažiavime Bostone 1987 m. rudenį, ir nepretenduoja į „glasnost“ laikotarpio literatūros aptarimą.

jamas kitaip: ar jie kenksmingi masiniam skaitytojui ir ar masinis skaitytojas iš viso ką nors supras. Pavyzdžiui, daug naujų prozos tekstų yra pernelyg esoteriški, migloti, kad paprastas skaitytojas juose susigaudytų. Partija turbūt suvokia, kad, leisdamas novatorišką literatūrą, ji gali tik laimėti. Šį reiškinį galima aiškinti keliomis aplinkybėmis. Pirmiausia, rašytojai pasijunta laimingi, nes laimi prieš partiją, o intelektualus skaitytojas būna patenkintas, nes pagaliau sulaukė lektūros, atitinkančios jo poreikius. Partija irgi laiminga, nes paprastam skaitytojui ši literatūra yra nuobodi, nesuprantama, jis iš jos nieko nepaima, nes tiesiog jos neskaito. Taigi egzistuoja ne tikras pavojus, o pavojaus iliuzija. To kartais ir užtenka, kad rašytojai atsiskų grožinio samizdato. Išidėmėtina, kad Lietuvoje iš viso beveik nėra savilaidos tipo literatūros. Idomus reiškinys: kai *glasnost* atvirumo durys truputį prisiverė ir staigiai prisireikė drąsesnių veiklų, lietuvių rašytojų staliuose beveik nieko uždrausto ir nebuvo. Žinoma, sunku garantuoti, nes gal dar ne visi patikėjo naujųjų laikų „amnestijai“ ir ne visi skuba nešti savo rankraščius į redakcijas. Bet faktai rodo, kad kol kas Lietuvos leidyklos nieko sensacingos prozos baruose nesuradė. Dabar daugiau orientuojamasi į anksčiau uždraustų knygų (pvz., Vinco Pietario *Algimanto*) leidimą. Keičiasi požiūris į išeivijos kūrybą. Pavyzdžiui, kalbama (nors tai tik kalbos, bet jos oficialios) apie Antano Skėmos *Baltos drobulės* leidimą Lietuvoje. Tai būtų tikras atvirumo politikos išbandymas.

Prie idomiesnių socialistinio realizmo transformacijų, kurias ši doktrina Lietuvoje perėjo nuo 1966 metų, reiktų priskirti „samonės srauto“ prozą, trumpalikes absurdo bei žiaurumo teatro apraškas, daugelio istorinių ir mitinių motyvų perkūrimą bei jų naujas interpretacijas. Pastaruoju metu pasireiškė ir savotiškas modifikuotas „magiškasis realizmas“, kurį vietiniai kritikai Lietuvoje vadina „sąlygiškumu“. „Sąlygiška“ proza ir t.t. Samonės srauto (tiksliau vidinio monologo) formą pradėjo Alfonsas Bieliauskas, Mykolas Sluckis ir Jonas Mikėlinas 1966 metais, kai Sovietijos literatūroje atgimė žmogus, kuriam pradėtas rodyti didesnis dėmesys negu idejoms. Tai turėjo įtakos visai sovietinei prozai. Šie rašytojai labai greitai buvo išversti į rusų ir kitas kalbas, jie paveikė net rusų prozos vystymąsi, ką matome, sakykime, Juri Trifonovo kūryboje. Teatrinis modernizmas, ypač absurdinė drama, rado turtingesnę dirvą Esti-

² Kol kas „iš stalciaus“ išleista tik Jono Mikėlinso „Juodu eglė salis“ (Pergalė, Nr. 5-7, 1987) ir kuri laiką pagulėjusi Jono Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo meta“ trečioji dalis (Pergalė, Nr. 8-11, 1987).

³ Gal kiek sensacingesnis dalykas yra meninio požiūrio brandus, o tematikos atžvilgiu gana naujas Rimanto Šavelio apsakymų ciklas *Nubautieji* (Vilnius: Vaga, 1987).

Romualdo Požerskio nuotrauka iš serijos „Kaimo šventės“ (158). Varniai, 1984.

joje. Lietuvoje buvo tik vienas jos pasekėjas – Kazys Saja. Vis dėlto žiaurumo teatras, nors ir su vienu šalininku, Juozu Glinskiu, buvo stipresnė jėga lietuviškame literatūriniame gyvenime. Būtų idomu tą fenomeną panagrinėti, bet čia nėra nei vietos, nei laiko. Glinskio geriausios pjesės – „Grasos namai“, „Kinas“ – ne tik keliaveiksmės pilno „metražo“ dramų. Jos pakankamai sugestvios, kad paveiktų publiką ir įteigtų lietuvių dramaturgijos aukso fondą. Antra vertus, sąlygiška proza yra populiari gana seniai. Čia trumpai apžvelgsime jos istoriją.

Sąlygiškos prozos šaknis galima atsekti tam tikros rūšies magiškajame realizme, kurio lietuviškas variantas nei išeivijoje, nei Lietuvoje kritiku nėra specialiai nagrinėtas. Ankstyviausi bandymai pasirodė tada, kai išraiškos forma dar neturėjo atskiro vardo (Juozo Grušo novelės rinki-

nyje *Rūstybės šviesa*, 1969; Juozo Apučio proza 1972 ir 1978 m. rinkiniuose, Iechoko Mero proza, sukurta dar Lietuvoje). Apučio novelė „Skraidančios obelys“ bene geriausiai rodo, kuo šis rašymo būdas specifiskas. Noveleje mirusi motina skraido aplink lyg ragana arba paukštė, simbolizuodama senosios kartos tradicines moralines vertybes, aiškiai nepritardama korupcijai, kuri užvaldė visą gyvenimą. Kaip ir kituose kūriniuose, sąlygiškoje prozoje Aputis rodo keliai etinių atsinaujinimų. Ši ankstyva formos fazė dar tilptų į magiškojo realizmo sąvoką: keisti, fantastiški įvykiai komentuoja realistišką teksto dalį, suteikdami jai siurrealistinę dimensiją. Tačiau jie čia tėra žavūs priedai, atliekantys socialinės kritikos funkcijas.

Nors naudojamas ir anksčiau, apie 1978 m. „sąlygiškumo“ terminas tvirtiau įsipilietino

Lietuvos kritikoje. Buvo diskutuojama, ar ši prozos kryptis, ypač sovietinis jos variantas, gali būti vaisinga. Nežiūrint to, pastaraisiais metais šios rūšies kūryboje yra įvykę tikras „boomas“, jei ne visas „boomas“. Tai daugiausia liečia jaunesniųjų prozininkų kūrybą. Rimantas Šavelis, Ramūnas Klimas, Saulius Tomas Kondrotas, Vidmantė Jasukaitytė, Vydas Astas, Ričardas Gavelis, Petras Venclova, net ir dvidešimtmės Jurga Ivanauskaitė, Aldona Kapociūtė (sąrašas toli gražu ne pilnas) eina šia linkme. Atrodo, kad pagal seną išbandytą metodą dabar nuspręsta: šios krypties nebegalima ignoruoti, tad reikia ją pasisavinti. Sąlygiška proza Lietuvoje jau yra teisėta socrealizmo pasireiškimo forma. Dažniausiai ji vartojama socialinių reiškinų komentavimui, rečiau kaip politinė alegorija arba metodas, naudingas įpinti koduotom politinėm užuominom į tekstą. Toks sąlygiškumo vartojimas daug labiau išplečia teksto sėmantiką, negu ezopinė kalba, nes sąlygiškumas padaugina prasmų skaičių, kurias tekstas gali sugestijuoti. Nereikia užmiršti vieno dalyko: jeigu veiklas nori išvysti dienos šviesa, t.y. nori tapti socrealizmo dalimi, jame turi būti bent vienas lygmuo, pagal kurį ji skaitytume „tiesiai šviesiai“, kaip kažkokią fabulą, galbūt truputį neįprastą, truputį keistą fabulą, bet vis dėlto – fabulą. Šitai pat ir skaito masinis skaitytojas.

Yra ir kita ne politiška, bet taip pat sąlygiškų tekstų kategorija, kur išreiškiamas šiuolaikinis Vilniaus intelektualų susidomėjimas kultūra, ekstrasensiniais reiškiniais, rytiškomis įtakomis (Zen budizmu, Tao, biosrovėmis, astrologija, etc.), nors, tiesa, šis fenomenas truputį blėsta. Kadangi Lietuvoje yra tikrai viena oficiali literatūros kryptis, tad, priešingai negu Vakaruose, ir šios rūšies kūryba priklauso oficialiai kategorijai. Kitas išieties taškas, iš kurio šį reiškinį galėtume aiškinti, būtų mėginimas priskirti jį „galimų pasaulių“ teorijai ir filosofijai. Lietuviško magiškojo realizmo variantui meninis kore-

(Nukelta į 2 psl.)

Romualdo Požerskio nuotrauka iš serijos „Kaimo šventės“ (157). Varniai, 1984.

Šiame numeryje:

Tarptautinio PEN klubo kongresas • Sąlygiška proza Lietuvoje
• Ermitažo paveikslų paroda • Australijos režisierius Algis Butavičius • Vainio Aleksos eilėraščiai • Stratfordo festivaly •
Chicagos teatruose • Alės Rūtos kelionė į Lietuvą • Naujos knygos

Olandų ir flamų tapyba iš Ermitažo Chicagoje

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Chicago Meno institute nuo liepos 9 d. iki rugsėjo 19 d. vyksta meno paroda, atvežta iš Leningrado (Petrpilio) Ermitažo muziejaus. Šis muziejus turi vieną iš didžiausių olandų ir flamų meno darbų rinkinių. Rinkinyje jau buvo pradėtas telkti paties caro Petro Didžiojo (1672-1725). Caras, lankydamsis Olandijoje, supirko daug paveikslų. Taip pat jam išrinkdavo ir supirkdavo jo pasiuntiniai, lankydami Hagoje, Amsterdamo, Antverpe, Briuselyje. Ši olandų ir flamų meno kūrinių rinkimą tęsė imperatorė Kotryna II (1729-1796). Ji buvo pasiryžusi savo galerijas papildyti tokiais meno kūrinių, kurie nukonkuruotų visas Europos galerijas. Imperatorė nepasitiko vien savo skoniui ir išmintimi, bet pasirinko žinovus – prancūzus Denis Diderot, Etienne Maurice Falconet ir vokiečių kritiką Melchior Grimm. Didelę rolę vaidino princas Galicinas, rinkdamas meno šedevrus Prancūzijoje. 1850 m. buvo nupirkta gausus rinkinys iš Olandijos karaliaus Vilhelmo II. Paskutinis pirkinyje buvo 1910 m. iš ruso Semenov-Tiansansky, kuris savo privatoje kolekcijoje turėjo sutelkęs septynis šimtus paveikslų. Po 1917 m. revoliucijos visos privatojos rusų didelių kolekcijos buvo nusavintos ir patalpintos muziejuje.

Kotryna Didžioji savo meno kolekcijai pastatydino šalia carų žieminių rūmų mažesnę pastatą,

Rembrandt van Rijn, „Flora“ 1634. Alieus ant drobės. Iš Leningrado Ermitažo muziejaus olandų ir flamų tapybos rinkinio, kurio paveikslų paroda šiuo metu vyksta Chicago Meno institute.

pavadintą mažuoju Ermitažu. Čia rams išnykus, šiandien jų rūmai Leningrade yra vadinami Ermitažu, kuriame yra valstybinis meno ir kultūros istorijos muziejus. Šis muziejus didžiuojasi, turėdamas daugiau kaip 1800 drobių vien 17 a. olandų ir flamų menininkų tapy-

bos darbų. Iš šios gausios kolekcijos į Amerikos parodą buvo atrinktas penkiasdešimt vienas paveikslas. Parodoje yra labai gerai žinomi dailininkai, kaip Rembrandt, Rubens, van Dyck, Hals, ir mažiau žinomi, kaip Potter, Wittewael, Fyt, Snyder ir kiti.

Šios parodos rinkinio menininkai gyveno 17 amžiuje, kada po Reformacijos jie nebegavo užsakymų tapyti kūrinius bažnyčioms papuošti, bet piešė privatiems mecenatams. Tuo laiku Olandijos didžiausiose miestuose – Amsterdamo, Rotterdame, Hagoje buvo uostai, o kur uostai, ten vyko prekyba, o kur prekyba, ten yra pasiturintys pirkliai. Dailininkai gaudavo užsakymus iš pirklių nutapyti jų arba jų šeimų portretus, paveikslus jų namams papuošti. Todėl šios parodos tematika yra įvairi – portretai, buitinio gyvenimo scenos, gamtovaizdžiai, natūrmortai.

Ermitažo meno kūrinių paroda dominuoja Rembrandtas su šešiais darbais. Šis didysis menininkas buvo išgarsėjęs kaip portretistas. Jis tapė ne tik tiktai užsakytus, bet taip pat savo, savo žmonos, šeimos narių portretus. Kaip tik šioje parodoje yra jo žmonos portretas, pavadintas „Flora“. Savo žmoną Saskiją autorius nutapė kaip romėnišką gėlių deivę. Kiti yra mokslininko ir seno žydo portretai. Šalia portretų, Rembrandtas mėgo tapyti biblines scenas. Parodoje yra jo „Šventoji šeima“, „Hamas atpažįsta savo likimą“, „Izaoko aukojimas“. Jis labai domėjosi žmogumi ir savo gilia įžvalga jį suprato. Todėl nenuostabu, kad jis ne tik meistriškai atvaizduoja žmogaus išviršinę išvaizdą, bet perduoda ir jo dvasinę būklę, jo išgyvenimus – vargus ir skausmus.

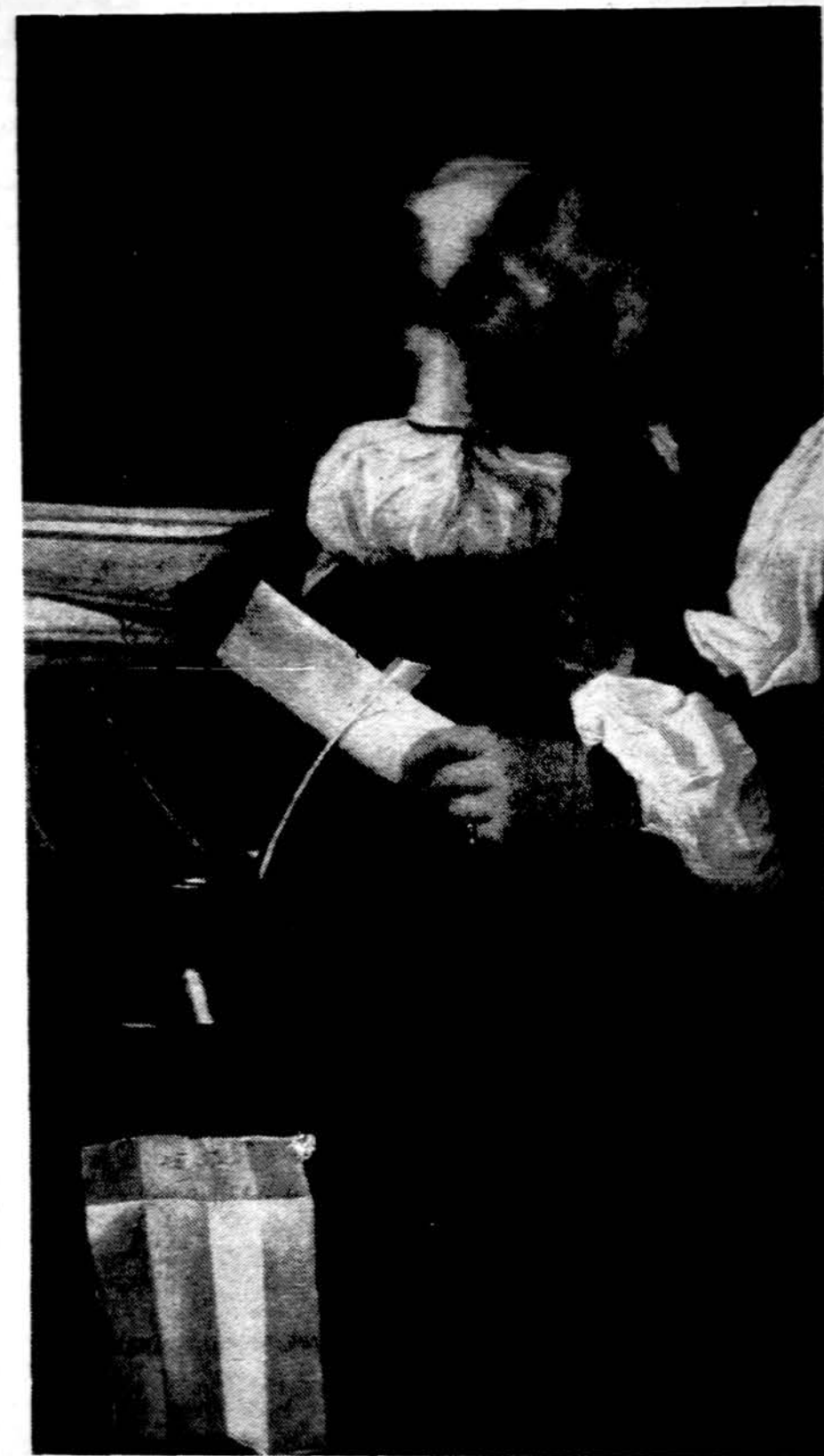
Antrasis dominuojantis šios parodos menininkas yra Paul Ru-

bens, kurio tapybos skalė buvo labai plati. Jis savo drąsiu teptuko mostu tapė religinius, alegorinius, istorinius paveikslus, kovų scenas, gamtovaizdžius ir portretus. Parodoje yra iškabinti jo piemenėlių pagarbinimas, romėniška išmalda, gamtovaizdis, Ferdinando ir Herklio arkos.

Neatsilikia nė van Dyck savo meistriškais 4 portretais. Ir taip kiekvienas dailininkas, kad ir mažiau žinomas, savo meniškais darbais prisideda prie šios parodos turtingumo.

Septynioliktąjį šimtmečio olandų ir flamų dailininkai, piešdami svarbiausią šios parodos veikėją – žmogų, kurį matome ne tiktai didžiuliuose portretuose, bet ir stambiaus peizažo kampatyje, parodo savo ypatingą techniką. Savo darbuose jie panaudoja „chiaroscuro“ – šviesos ir šešėlio techniką. Naudodami šią techniką, jie išgavo įvairių spalvų turtingus tonus ir jų niuansus. Taip pat savo kūriniuose jie parodo, kad jie buvo iliuzinio vaizdavimo meno meistrai. Jie puikiai išgauna realaus daikto iliuziją. Žiūrėdami į paveikslą, mes puikiai jaučiame aksomo minkštumą, kailio šiltumą, stiklo skaistumą, apsiusto šiurkštumą, odos senumą, satino trapumą.

Nors Olandija yra mažas kraštas, tačiau jis yra turtingas meno lobiais. Šios mažos tautos gausus skaičius menininkų, su dar gausesniais meno kūrinių, užima ne tiktai svarbią vietą meno istorijoje, bet taip pat išgarsina jų tautos vardą. Todėl kaip tik šiandien yra gera proga pamatyti pirmą kartą iš Ermitažo išvestus meno kūrinius, kurie, pilni to žodžio prasme, yra šedevrai.

Michael Sweerts, „Jauno vyro portretas (autoportretas)“ (detalė), 1656. Alieus ant drobės. Iš Ermitažo rinkinio.

Sąlygiškumo meninės formos

(Atkelta iš 1 psl.)

liayvas galėtų būti Marc Chagallio arba Joan Miro siek tiek humoristiški idėjos perteikimai: daug nuostabių ir keistų dalykų gali egzistuoti tuo pačiu momentu greta vienas kito toje pačioje drobyje – jie yra tos pačios realybės dalys. Sąlygiškos formos dailininkai galėtų būti Salvador Dali ir Rene Magritte, kurių darbuose keli galimi pasauliai susiję į vieną pasaulį. Čia jau nebėra komizmo, priešingai, iš kažkur sklinda klaiduma ar koks nors neapčiuopiamas siaubas, menininkas implikuoja alternatyvines tikrovės versijas, nors jaučiame tiktai jų įtaką, o jų pačių vizualiai nematome.

Toks pavyzdžiui, yra ir Petro Venclovos apysakos „Akvariumas“ (1984) pasaulis. Herojus įeina į Lorraine Claude arba Jacques Louis David gamtovaizdį, kuris pristatomas kaip normalus lietuviškas gamtovaizdis; ten veikėjas atsiduria alternatyvinėje tikrovėje su liguista princeze, miegančia gražuole, kurią, kaip paaiškėja, jis galėtų išgelbėti tik pabučiavęs. Dvi (ar dar daugiau) realybės versijas matome ant skirtingų bėgių, net skirtingose laiko dimensijose (mokslinės fantastikos terminu, „time-warps“): nors herojus pats sugeba pereiti iš vienos į kitą, jis negali jų sujungti. Jos ir toliau jį persekioja. Nėra jokios atomazgos: vieną dieną pasirodo, kad jis vedęs ir gyvena miesčioniška gyvenimu su miegančios gražuolės dyne – dvasiškai tuščia natūra, taigi jam lemia išlikti vienos dimensijos tikrovėje, bet ne toje, kurią jis mieliau pasirinktų. Jam skirta turėti tik anos dimensijos prisiminimą, kuris pamažu veda jį iš proto.

Sąlygiškos prozos kūrėjai paprastai tenkinasi trumpomis apimties kūriniais. Tik Vidmantė Jasukaitytei knygoje *Stebuklinga patvorių žolė* (Vilnius, 1981) pasisekė parašyti pilno metražo veiklą. Tai retas atvejis. Matyt, todėl, kad sudėtingesnės kompozicijos kūrinyje sunku saugoti

neapžėistą sąlygišką formą. Jasukaitytė nusprendžia padalyti savo veiklą (aš laikyčiau jos knygą romanu, o ne apysakų ciklu) į tris puslapius nepriklausomas dalis, kurias ji vadinia baladėmis arba apysakomis (beje, šiuo metu apysaka – pats novatoriškiausias žanras lietuvių prozoje). Tos trys dalys, arba apysakos, vadinasi „Baladė apie Bruksdvario panelę“, „Stebuklinga patvorių žolė“, arba baladė apie prosenelę Malviną ir „Baladė apie stovintį ant tilto“. Autorė kuria savo giminės (moteriškosios linijos) istoriją. Pagal šeimos genealogiją, Bruksdvario panelę, kuri gyveno 1863 m. sukilimo dienomis, su šiuolaikine pasakotoja Kristina sieja kraujo giminystė, o Malvina, Kristinos prosenelė, giminiuojasi su Bruksdvario panele netiesiogiai – kaip kraujo giminaičio žmona. Romane Kristina pavaizduota labai stipri ir pasitikinti, nes ji semiasi stiprybės ir savitumo iš dviejų ypatingo charakterio, nors tarpusavyje ir negiminingų moterų. Iš jų Kristina ir paveldi savo dvasios jėgą. Pirmoji baladė apie Bruksdvario panelę parašyta pagal tradicinio magiškojo realizmo principą: čia pati pasakotoja Kristina, pasirėmusi keliais autentiškais faktais, vaizduotės pagalba kuria sudėtingą savo giminaitės gyvenimą. Bruksdvario panelė turėjusi antgamtinės jėgos ir numatiusi savo mylimojo, aristokrato sukilėlio Adomo mirtį – jis kardu buvo perkirstas pusiau. Po mylimojo mirties ji nužudo savo baudžiauninką vyrą gan šiuurpiu būdu: pasinaudodama jo polinkiu girtuokliauti, ji vyrą nugirdo ir uždegė degtuką prie alkoholio garais dvokiančios jo burnos. Tačiau Bruksdvario panelė dėl to neatgailauja, ji lieka nesutepta ir išdidė, nors po mirties ir vaidenasi šeimai bei kaimynams (duoda patarimus sūnui kada nuimti derlių, tartum laumė plaukasi kojas sename dvaro tvenkinyje ir t.t.). Žodžiu, šioje veikalo dalyje laikas teka

natūraliai, bet jo ypatybė ta, kad jis išeina už normalios tėkmės rėmų – gali įvairiais būdais nusidriekti net į ateitį. Fantastiški, nepaaiškinami dalykai vyksta ir šios tolimos giminaitės gyvenime. Vis dėlto autorė nekuria alternatyvinių pasaulio, nors dirva tokiam pasauliui paruošta. Sekančios dvi baladės dar mažiau stabilios ir apčiuopiamos. Rodos, lauktime priešingo efekto: kuo arčiau prie dabarties, tuo daugiau turėtume rasti aiškumo, ir charakteriuose, ir įvykiuose. Tačiau šiame sąlygiškame tekste šiuolaikinės giminės gyvenimas dar mažiau tikroviškas negu tolimesi jos kronika.

Vidmantė Jasukaitytė kuria sąlygišką tekstą, manipuliuodama meninėmis struktūromis, formuojančiomis savitą laiko modelį, nustatančiomis medžiagos pateikimo būdą ir net padedančiomis išvystyti charakterius.

Romualdo Požerskio nuotrauka iš serijos „Kaimo šventės“ (28). Švč. Mergeles Marijos Skaplierines atlaiddi liepos 16 dieną. Lankuva, 1976.

Čia paanalizuosime tas struktūras atskirai. Pradėsime nuo charakterių.

Charakteriai

Kiekvienoje romano dalyje veiksmas sukasi apie vieną moterį šeimos kronikos sekvencijoje: Bruksdvario panelę, prosenelę Malviną ir ilgainiui Kristiną, pasakojančią ir kuriančią ištisą istoriją. Kiekviena šių moterų turi po du vyrus – teisėtą ir mylimąjį. Kristinos giminės moterims tokia tvarka jau yra pasidariusi taisyklė. Panelė, kilminga, bet neturtinga ir laisva žemvaldė, myli sukilėlį poną Adomą ir laukiasi nuo jo vaiko. Tačiau jis ją išleidžia už papirkto baudžiauninko Lauryno, su kuriuo panelė negyvena normaliuose santykiuose – vyras tėra priedanga, kad visuomenės akys ji atrodytų padori, išteketų moteris. Baladėje apie Malviną demonas – mylimasis, ši tradicinė literatūrinė figūra, interpretuojamas visai naujai. Prarają, žiojejančią tarp jų,

sudaro ne socialinis luomas, o tauta ir tikėjimas. Malvina myli latvi protestantą, kaimyną Janį Pelcį, tačiau piktoji Janio motina, kiek begalėdama, stengiasi užburti Malviną ir išbrauti jį santykius. Janis tik simboliškai išpažįta savo meilę Malvinai, įteikdamas jai savo nušautos jėrubės plunksną. Atrodytų, kad Malvina, nepajėgdama įveikti kliūčių, stovintį tarp jos ir Janio, turėtų būti nelaiminga, vis dėlto ji jaučiasi saugi savo meile, neabejoja, kad Janis ją myli. Tai, kad jų meilė neįgyja konkretaus žemiško pavidalo, jai ne tiek svarbu. Priešingai stereotipams, reikalaujantiems, kad ismylelė būtų kartu ir jautusis laimingi, Jasukaitytės herojė susiranda kitą gerą partnerį – išteka už gražuolio Stanislovo ir laimingai nugyvena su juo gražų amžių. Bet ji ir toliau susitikinėja su Janiu visuomeniniuose renginiuose. Jie laimingi, nes žino, kas juos sieja, nors tolimesnių meilės pasekmių ir nėra.

Šiuolaikinės sovietinės Lietuvos moters tipas būtų Kristina. Bet autorė ir šiuo atveju paneigia tradicines klases. Lauktume, kad šiuolaikinės personažas būtų tikroviškiausias, o herojai iš tolimes praeities – mažiau ryškūs ir įtikinami. Tačiau šis taisyklė galioja tik teisėtiems moterų vyrams: kuo arčiau dabartinių laikų, tuo neaiškesnės, mažiau apibrėžtos ir ryškios darosi jų mylimųjų figūros. Kristina, gyvenanti šeimyniniame bendrabutyje Vilniuje, turi vyrą, kuris yra imtinininkas ir inžinierius. Baladės naratyviniame laike herojė jį palieka, nors pradeda lauktis nuo jo kūdikio. Grįždama traukiniu į tėviškę, ji sutinka jautrų ir mylintį Ingų, skerslatvi, apie kurį sužinoje tik tiek, kad jis „pelkių dievas“. Kristina ir Ingus vos susitiek išsiskiria. Galbūt jis ją aplanko namuose, galbūt viskas vyksta Kristinos vaizduotėje, o galbūt jai šiuo momentu reikia tokio užjaudinto vyro kaip Ingus, todėl tokį savo vaizduotėje ir susikuria. Gal jis tėra jos slapto svajonių ir sapnų išsipildymas, nes, logiškai galvojant, sunku įsivaizduoti vyrą, kuris žavėtusi nėščia moterimi, priimtų jos ką tik gimusį sūnų, teisingai įvertintų jos „šokimą ant tilto turėklų“, dalyvautų jos vidiniame gyvenime, suprasdamas viską be žodžių. Romano veikėjų kontūrai susilieja, kūrinyje nieko nebėra aiškaus ir pastovaus. Žinome tik tiek, kad tokie moteriai kaip Kristina pareitų susirasti minėtą charakterio partnerį. Gal čia slypi savotiška feministinė koncepcija, optimistiška pamokanti išvada, būtent: stiprios moters išaugina dar stipresnes, pasitikejimą ir nepriklausomumą galima paveldėti iš ankstesnių kartų – tik šitaip tos ypatybės gali vystytis. Autorės mintis kulinaciją pasiekia Kristinos monologe, kai ši taria: „Ir jos vyras manęs niekad nepametė, nes manęs negalima nei rasti, nei pamesti, nes aš ne pinigine kišenėje, ne koks Zodiako ženklas ant kaklo ir ne laikrodinis, rodantis svetimą laiką. Aš esu

vienintelė, nepakartojama, kaip nepakartojamas yra kiekvienas“. Tam tikra prasme Kristinos galimas pasitikėjimo ir savarankiškumo jausmas sumažina galimybę traktuoti Ingų kaip tikrą žmogų: būtų gerai turėti tobulą mylimąjį, bet Kristina jaučia dvasios pilnatvę ir be jo. Kad ir kaip ten būtų, sąlygiškumas romane tik pabrėžia moterų mylimųjų netikrumą. Taigi jis yra organiškas struktūrinis komponentas.

Laikas

Dar vienas sąlygiškumo šaltinis Jasukaitytės tekste yra autorės sukurta itin sudėtinga chronologinė schema. Šalia tradicinio prozos laiko (Erzaelzeit), kuris priklauso pasakotojai pirmuoju asmeniu ir pasireiškia esamujuoju laiku, dar yra ir sukurtais, istorinė tikrovė atspindintis, literatūriškai kur kas įdomesnis būtinis laikas, apimantis laikotarpį maždaug nuo 1863 m. sukilimo iki dabarties. Vidmantė Jasukaitytė dar vartoja ir netikrą būsimąjį laiką, kuris tik iš pirmo žvilgsnio atrodo būsimasis – nurodo veikėjo išgyventą ateitį – bet, žiūrint iš Kristinos stebėjimo taško, yra būtinis. Pvz., kreipdamasi į prosenelę Malviną, Kristina sako: „tu nežinojai, su koku džiaugsmu išsiiruosi gyventi pas Stanislovą už daugybės varstų i Pumpučius ir su koku dar didesniu džiaugsmu važiuosi lankyti saviškių i Abrynus, nes ten liko Janis, tavo latvis gelsvai žaliu lūšies žvilgsniu, su kiaušnešiu kepure, ir norėsi jį sutikti“ (p. 87). Šioje teksto atkarpoje veiksmas žodžiai yra būsimąjo laiko, nors jie nurodo jau praėjusį laiką. Visos moterų nuojautos ir ateities pranašystės taip pat įveda į tekstą sąlygišką būsimąjį laiką, kuris fabulos eigoje pasitvirtins. Žodžiu, įvyks tai, kas buvo numatyta, išpranašauta. Išpūdingas yra autorės sukurta „neigiamasis“ laikas, randamas pasakutiniame baladėje – tai pačios Kristinos laikas, sovietinis laikas. Kritinės užuominos į (Nukelta į 4 psl.)

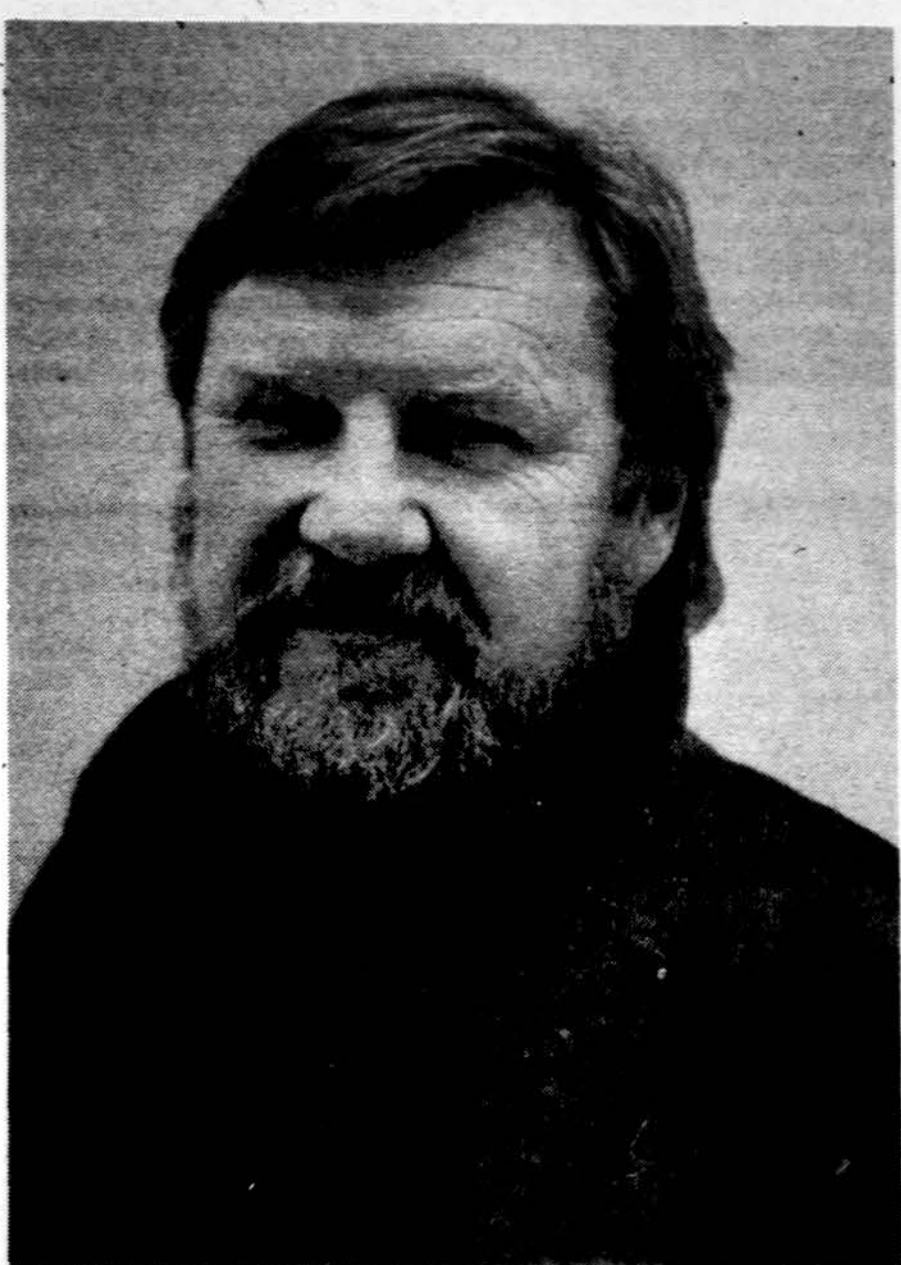
Režisieriaus Algio Butavičiaus naujas laimėjimas

A. BINKEVIČIŪTĖ- GUČIUVIENĖ

Apie Australijos režisieriaus Algio Butavičiaus, kuris nuo 1983 metų vadovauja Noaranga College and Grassroots Community teatrui (Port Noaranga miestelis, netoli nuo Adelaidės) — jau spaudoje buvo minėta (žr. „Draugo kultūrinį priedą“, 1987.XI.14). Gavęs Australijos Winston Churchill stipendiją ir apkeliaujęs abu pasaulio pusrutulius, jis su kiekvienu nauju pastatymu vis labiau pritraukia į save teatro kritikų dėmesį. Jo režisūra savita, naujoviška, lygiai saviti ir jo parenkami scenai veikaliai.

Algis Butavičius propaguoja ir australų dramaturgus, pvz., pastaroju laiku pastatė Jack Herbert „Dimoola“, kuriame vaizduojamas Victoria valstijos miestelio gyvenimas, ir „Les Darcy Show“, paremtą boksiningo biografija, David Williamson „The Removalists“ ir „The Club“, Eleanor Witcombe veikala, paremtą Australijos istorija, vaizduojanti kalinius, aborigenus ir kt.

Man teko rašyti spaudoje apie jo puikiai surežisuotą Čechovo „Vyšnių sodą“. Vėliau stiprų įspūdį paliko Megan Terry „Viet Rock“, parašytas siekiant atgrasinti žmoniją nuo karų, pademonstruojant karo baisenybes ir karo pasekmes. O birželio 17 dieną mačiau savotišką veikala apie... arklius, sukurta Mark Rozovsky pagal Levo Tolstojaus apysaką „Holstomer“ — rusų kalba tai reiškia didelį medžiagoms matą, o šiuo atveju — didelį arklio žingsnį. Angliškai pavadinimas „Strider“ (Ristūnas?). Veikalo autorius Mark Rozovsky yra rašytojas, dramaturgas, filmų scenarijų kūrėjas, teatrų ir televizijos režisierius ir muzikas. Gimęs 1937 metais Maskvoje, jis ten 1958 metais įkūrė 650 vietų eksperimentinį teatrą, dirbdamas su universiteto studentais. Savo pjesei paėmęs kaip pagrindą Levo

Algis Butavičius

Tolstojaus apysaką, į ją įnešė daug savo kūrybinės fantazijos, parašydamas lyg ir savarankišką vaidinimą, kurio pagrindinis veikėjas — keršas senas arklys „Strider“, bet jo ilgai monologai yra autentiški — iš Levo Tolstojaus apysakos. Juose atsispindi paties autoriaus pasaulėžiūra, gyvenimo filosofija ir nuosavybės teisės nagrinėjimai, senam arkliui perėjus per daugelio savininkų rankas.

Mark Rozovsky veikala sukėlė sensaciją 1979 metais Hamburgo Teatro festivalyje — „Theatre of the Nations“ ir vėliau Avignon festivalyje, kuriuose dalyvauja įvairių kraštų dramaturgai su

savo kūryba savo krašto kalba. Po to, „Strider“ perėjo daugelio Europos teatrų scenas, buvo rodomas Japonijoje, JAV-bių ir Anglijos teatruose.

Tai nėra sovietinio tipo kūryba, jame jokios propagandos. Tuo jis lyg patvirtina svarbius pakitimus Sovietų Sąjungoje, atleidžiant kūrybinius varžtus. Jame atvaizduojami skaudūs išgyvenimai būtybės, skirtingos nuo bendros minios.

Algis Butavičius suruošė jo premjerą australams, pastatydamas keturis spektaklius. Vieno — jo auklėtinio perėmė žiūrovams šį įdomų ir originalų veikala, kuriame autoriaus yra pažy-

mėta 17 dalyvių, tačiau kai kuriems skiriama po keletą vaidmenų.

Damien Day ir Lyndon Piddington muzikinė palyda: elektroninis piano, viola, mušamieji, barškalai puikiai jungėsi ir harmoningą vienumą su veikalo turiniu, o arklių lenktynių scenose panaudoti barškalai sudarė iliuziją bėgančių arklių.

Scenos gilumoje arklidė, ant grindų pabarstyti šiaudai, arklams medinės pertvaros. Tas pats scenovaizdis abiem veiksmams, o vaidyba vyksta avanscenoje. Fortepijonui grojant uvertiūrą, išbėga arkliai, rusų valstiečių prasta apranga, imituodami būdingus arkliams judesius, kilnodami uodegas, jie sustoja arklidėje.

Pagrindinis veikėjas — senas keršas arklys, juodu, rudų ir baltų plėmų, lieka avanscenoje. Puikiai įsisavinęs arklio judesius, muistymąsi ir žvengimą, veikalo eigoje atpasakoja savo likimą. Būdamas keršas, jis skiriasi nuo savo bandos, nuo kitų arklių, kurie iš jo šaiposi, neapkenčia ir dažnai spiria, nors savo jaunystėje, priklausydamas turtingiems savininkams, jis pasižymėdavo ypatingu greičiu, ne kartą laimėdamas lenktynes. Žiūrovų dėmesį į save pririšęs, tą seną arklių puikiai sukūrė Michael Hammer. Geri buvo ir kiti atlikėjai, sudarydami drausmingą vaidybinių ansamblį, pasikeičiant rolemis tarp arklių ir žmonių.

Adelaidės didieji laikraščiai „The Advertiser“, „The News“ ir „Sunday Mail“ išsėdėjo giriančius atsiliepimus, pavadindami spektaklį „A Hit“ ir įdeddami režisieriaus Algio Butavičiaus nuotraukas.

Malonu pranešti, kad režisierius Algis Butavičius pakviestas apsilankyti Lietuvoje ir susipažinti su tenyksių teatrų veikla. Be to, reikia pridurti, kad eina pasitarimai tarp Adelaidės „Vaidilos“ teatro ir Algio Butavičiaus dėl jo pastatymo su Vaidilos aktorais Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“.

Vainis Aleksa

Vainis Aleksa

1.

atsimenu aš popietę, niekad nematytą rausvai gelsvą valandą virš arkų, išsprūdytą marmurą, inkrustuotą auksu, sidabriniais vynmedžiais išdirbinėtą, rudenio apšviestą, trapaus rudenio, kuri kaip žvakė užsipūtė.

beliko avinėlis, vilkas, nors dulkė-pelenėlė, syki jau pradėjęs, aš į viešpatį kalbėsiu.

saulutė leidžias vakaruos, liūliuoja vilnys pamaži, mes sėdim ramūs, pakabinę arfas ant žilvičių, nes liepia mums giedoti naują giesmę iš Jeruzalės, kaip giedotumėm čia giesmę šitoj žemėj, kaip neiškraipytumėm rusenimu mes tavo vardo.

kūnas-avinėlis dirba, gauna čeki, valgo, vadina valgi maistu.

ramybė, vilke-siela, prieš naują nerimą ramybė man

2.

pasaulyje pasimečiau, turtą dvigubinau, varomas, mantingom uždengtas auksu, kailiu, deimantų įaustų sumaniai.

dykumoje, kalnuose, kai nė vieno nemačiau, atsiminiau, kaip ant dvaro sakalai kypavo tarp kvepiančių liepų.

tai mano dugno šventas žodis, vidury dienos sustoti ir ižengti vėl, lygiai taip, kaip išėjau, Jeruzalė! kaip iš iščių i tėvelio rankas, kaip i savo šaltą globą, suskaičiavęs metus, miestus, aš žengiu.

kyla ritmiškai paklodės, iki ryto aš nudengsiu jį, šimtą kartų rankomis, šimtą kartų murmėjimais.

kadugnyuose jis stebi tolumas ir nemato, kaip viršūnėj aš tyliausioj tyloj belinguodamas atspirašau

3.

išplaukdamas iš horizonto išlyio prisipažįstu bangų nešamas, pasiduodu. sakykim tavo tūkstančiuose buvo keletas, kuriuose švito vardan tavęs įvaizdis,

miestas širdyje, ir mūsų metai žemėje jo didelis maketas. nes tik tiek reikalaujama, jei palaimos jau yra ir dvasia lyg maras-atbulas nuo būklės iki būklės žengia laiptinėse daugiabučių. iš bokštų ir šviesių langu žiūrėkite, kaip nusisukdami i kalvotų laukų marios leidžiamės. sakykit, kaip kas moka, ką mes matėm verti ar neverti jos, pakartokim atsisveikinimo raudą, dar jaučiasi kaip ten, kur naktį naštos dingdavo, ir rytais išsiliedavo aušra vaizduotėje. dar dabar išlieka mano ginklai švelnūs, lapą nusiskynęs prie krūtinės slepiu. bemiegantys! tamsiam kampe alsuojat jūs, aš ašaras skaičiuoju pavadindamas pirmą Trupinėliu, nes ji sidabrinė, antrą Vanageliu, nes ji nuriedėjo man nelaukiant, trečią Aisbė pavadinsiu, nes ją pajėgiau paslepti, kitą Aisbė, nes ją ragavau, Bitei leidau bėgti pro pirštus, pro Dagilėlių dangų pamačiau, o nuriedėdama Neris mane ramino. vienos nepaleisiu, dviejais vardais ją pakrikštysiu, ji Nyka bus, ir Nyka ir Niliūnas, nes su ja ilgai gyvensiu, kol vanduo užsidegė vynu, nubudo rojus atminimas gomury, dulkėmis parkrito ilgesys Jeruzalės, nutilo vėl bent vardas jo

Stratfordo festivaly

Šekspyro Ričardas III — Anglijos pabaisa

ALFONSAS NAKAS

Liepos 10 dienos popietė Festivalio teatre — mano šešių dienų aštuntasis, paskutinis spektaklis, William Shakespeare „Richard III“.

Po aklino užtemdymo scenai nušvitus, pastrikėdamos, keistai pasikratydamos, tartum didelį žiogą įsiliuogia labai keista žmogysta. Iš prigimties ar polimeličio išsukinėtom kojom. Nudžiūvusią kaire ranka. Lengvai kuprotas. Žvalaus, žiauraus veido, degančių akių. Juodu apdaru. Dešine ranka kardo rankeną apgniauzęs. Tai Ričardas, Gloucesterio kunigaikštis, už beveik dviejų valandų ir trijų veiksmų — Anglijos karalius Ričardas III. Jis žus vos 33 metų, dvejus metus tekaraliavęs (1452-1483-1485).

Drama prasideda trijų brolių „meilės“ scena. Vyriausias, karalius Edvardas IV, siunčia į baisųjį Londono Bokštą mirčiai pasmerktą vidurinįjį, Klerensą (Clarence) už maisto kelimą. Ričardas, jauniausias, karaliaus malonėje, Klerensą apkabina ir pažada greitai išvaduoti. Kai mirties patalė gulėdamas Edvardas įsako pasmerktąjį paleisti, jo jau nebėra. Ričardas į Bokštą pasiunčia žudikus, kad vienas galimas sosto įpėdinis būtų pašalintas.

Jo nužudytą Henriko VI laido tuvių procesija. Karstą lydi ir kito jo nužudytą didiko našlę, Lady Anne. Nuogu kardu procesija

sustabdes, su Anne Ričardas užveda plūdūmų pokalbį, bet greit pasipėrša ir užmauna sužadėtuvių žiedą. Vedybų dramoje nematysime, tik už kelių veiksmų jį dar kartą pasirodys, o vėliau kiti veikėjai paskelbs, kad žmoną Anne jis nužudė, ruošdamas vietą kitai...

Vienas po kito į Bokštą keliauja jo priešininkai, kunigaikščiai ir grafai, kai kurie, įdomesnieji, prieš mirtį scenoje sustodami, kad Ričardą išplūstų, save prieš istoriją pateisintų. Vieni pakariami, pasmaugiami, kardais sukupojami, kitų tikrąja prasme nurenčiamos galvos (krūvina lordo Hastings galva maišely įnešama scenon ir žiūrovams Ričardas ją nežymiai parodo; puikiai padirbta aktorius Stephen Russell kaukė).

Mirštantiam broliui Edvardui IV pažadėjęs globoti dvylikametį sosto įpėdinį Edvardą V ir dar jaunesnįjį broliuką, abu pasiunčia į Bokštą ir samdytam žudikui įsako pasmaugti. Kad ilgai, be baimės jaustųsi sau lygių neturinti valdovų, vieninteliui brolio dukrai, jaunametei Elzbietai, per brolienę pasipėrša (sic!), tik santuoka nebeįvyksta. Teroro nebepakeldami, ypač negalėdami atleisti už mažamečių principų nudaigojimą, didikai ima maištauti. Didžiausias Ričardo varžovas, Ričmondo grafas Henrikas, pasitelkęs net prancūzų kariuomenę, Bosworth laukuose su juo

susitinka lemiamam mūšiiui, jo kariuomenę nugalėi ir jį pats labai dramatiškai paskerdžia. Drama baigiasi, Ričmondui skelbiantis karalium Henriku VII ir žadant rusvais valstiečių bei miestiečių rūbais, imponantiškais riterių šarvais, baigiant puošniais karalienių apdarais ir akį veriančiu raudonu, auksu apsiuvinėtu Ričardo apsiaustu bei žėrinčia karūna i sostą žengiant. Jean-Pierre Fournier kautynių choreografija (atleiskit už paskutinį žodį) irgi buvo labai skirtinga nuo kitų pastatymų. Sunkių šarvų slegiami,

Šią kraupią tragediją pastatė režisierius Brian Rintoul. Sue LePage pagamino puikius XV šimtmečio kostiumus, pradedant rusvais valstiečių bei miestiečių rūbais, imponantiškais riterių šarvais, baigiant puošniais karalienių apdarais ir akį veriančiu raudonu, auksu apsiuvinėtu Ričardo apsiaustu bei žėrinčia karūna i sostą žengiant. Jean-Pierre Fournier kautynių choreografija (atleiskit už paskutinį žodį) irgi buvo labai skirtinga nuo kitų pastatymų. Sunkių šarvų slegiami,

Scena iš Stratfordo festivalio Šekspyro „Richard III“ pastatymo: Colm Feore (Richard III) ir Geraint Wyn Davies (Henry, Earl of Richmond). Nuotrauka Michael Cooper

Ričardas su Ričmondu kovėsi ilgai ir žiūrovus varginančiai, bet kartu ir labai įdomiai.

Aktorių bei statistų šioje ilgiausioje Šekspyro dramoje daugiau kaip 60, tarp jų apie tuzinas ar kiek daugiau labai svarbių, vaizduojančių istorines asmenybes, randamas vadoveliuose bei enciklopedijose. Kad skaitytojų galvos neapsisuktų, jų neišvardysiu ir kas kaip ką suvaidino, nerąšysiu. Išskiriu tik vieną vienintelį Colm Feore, atlikusį Ričardo III vaidmenį. Tai trisdešimt kelerių metų vyras, gimęs JAV, Bostone, bet užaugęs Windsor, Ontario (Detroito pašonėje). Festivalio leidinyje apie jo formalų išsimokslinimą dramose mokyklose nieko neminima, tad gal tokių nė nelankė. Iki šiol vaidinęs keliuose Kanados teatruose, keliuose filmuose ir televizijoje, Stratforde jis atsirado prieš devynerius metus. Pradėjo Third Stage teatre, Young Company (pradedančiųjų grupė). Greit pastebėtas ir įvertintas, perėjo į Festivalio bei Avon teatrų scenas, vaidindamas visokius pirmajaus vaidmenis, įskaitant ir Romeo „Romeo and Juliet“ tragedijoje. Prieš keletą dienų matytas Petruchio vaidmenį „The Taming of the Shrew“ komedijoje, jis didesnio įspūdžio nepadarė; nusprendė, kad stokoja jėgos dinamiškajai Katharinai valdyti. Bet kokią didelę staigmeną Colm Feore padarė „Richard III“ žiūrovams. Neapsakoma jėga balse bei judesiuose. Degantis broliūžio žvilgsnis. Cinizmas. Savin pasi-

tikėjimas mūšio lauke. Tris valandas su viršum išsilaikymas persikreipus ir tiksliai, vienodai žiauriai slubuojant išsukiotomis kojomis (kitiems Ričardams kiti režisieriai tik aukštesniu kulnėliu batą duodavo). Dar kažin kiek aktorius dorybių galėčiau jam priskirti, bet užteks ir to, ką paminėjau. Be Colm Feore spektaklis galėjo būti labai nuobodus, bet jis kiekvieną naują mizansceną publikai vis teikė po naują staigmeną. Kordelijos nepanešęs William Hutt — karalius Lyras, stačios publikos aplo-

dismenų nepelnė, o Colm Feore — Ričardui III plodami atsi-stojome. Visi aštuoni 1988 metų vasarą mano matytieji Stratfordo pastatymai labai geri. Išpūdžius apie juos baigdamas, vis patariu, „jeigu festivalį lankysite, verta pamatyti“. Bet „Richard III“, kaip ir dar viena, vertinu aukščiausiais. Baigdamas patariu ne „jeigu lankysite“, tarp kitko, ir jį pamatyti, bet specialiai dėl jo į Stratfordą važiuoti. Prieš akis dar daug spektaklių, nes bus vaidinamas iki spalio 28 dienos.

Chicagos teatruose

Baileto, magikos, dainų muziklas

Drury Lane South teatras (2500 West 95th Street) iki spalio vidurio stato Al Anthony veikala „The Phantom and the Superstars“. Tai smagus, gyvas, atgaivos pilnas muziklas, be ypatingos minties, bet su daugeliu įvairių meniškų numerių. Vaidinimo slinktis mozaikinė, kaleidoskopinė, su gausiai besikeičiančiais vaizdais. Gausu smagus baileto. Nemažai įterpta sudėtingos magikos numerių, su žmonių dingimu ir atsiradimu ar pavirtimu šunimi. Vietomis bailetas palinksta į akrobatiką. Mikliai pasirodo išlavintų balerinių grupė. Labai gausu impersonacijų ir imitacijų. Čia plačiai reiškiasi Bill Acosta, aktorius su „100 balsų“, ati-

tinkamu stiliumi atliekamos dainos, impersonuojant scenos galingus, kaip Tom Jones, Frank Sinatra, Sammy Davis, Dean Martin, Lou Rawls, Johnny Mathis, Tony Bennett. Imituojami ir balsai — Reagano, Nixono ir daugelio kitų.

Stebinančius magikos numerius, su atitinkamais įtaisais, vikriai praveda Craig Dickens. Paula Lane savo dainavimu ir kalba atitinka Marilyn Monroe, net ir jos išvaizda aiškiai panaši, o Sharon Michaels gana tiksliai atkuria Barbrą Streisand. Vaidinimo sukūrėjui Al Anthony tikrai pavyko visus reikiama surikiuoti ir scenai paruošti.

Apskritai, vaidinimas gyvas, intriguojantis, smagus ir patrauklus, ypač tiems, kurie pažįsta ankstyvesnes scenos ir filmų garsenybes. Pabaigoje staigmena — baltų balandžių skridimas.

Juoz. Pr.

Kelionė į prarastą žemę

EDITA NAZARAITE

Rašytojos Alės Rūtos kelionės į Lietuvą išpūdžių knyga išleido Nidos knygų klubas 1987 metais Londone. Viršelio dailininkė — Rasa Arbaite.

Knygos apie tolimas ir egzotiškas šalis skaitytojų labai mėgiamos, tačiau Alės Rūtos knyga — apie ypatingą kelionę. Ši išvyka rašytojai nebuvo nei puikios atostogos, nei turistinio smalsumo patenkinimas, nes ji po trisdešimt penkerių metų ryžosi aplankyti gimtinę, tėvų ir senelių kraštą, kurį paliko, kaip jai pačiai rodė — amžinai. Rašytojai tai buvo sugrįžimas į prarastą žemę, į prarastą laiką, į skausmą ir į netektį.

Knygoje *Tarp ilgesio ir tėvišės*, kuri sudaryta iš nedidelių 55 skyrelių, smulkiai ir nuosekliai išdėstomi kelionės išpūdžiai, pradedant paties keliavimo idėjos gimimu — ilgesys nugalė išsivio išdidumą. Detaliai aprašomas ruošos į tolimą kelią įkarštis, rūpesčiai, dvejones savo sprendimo teisingumu. Spalvingai, gyva, lengva kalba piešia pati kelionė, sutiktų žmonių kaleidoskopas, įvykiai, veją vienas kitą taip žaibiškai, lyg pagreitintoje kino juostoje.

Alė Rūta apie išsivio dalį rašo be pagrazinimų: „Mes praradom patirtį, pasitikėjimą savimi ir viltį. Turėjome viską pradėti iš naujo“. Tad ir nostalgijos lelija, anot autorės, taip skausmingai žydėjo kiekvieno lietuvių išsivio sieloje.

Susitikimas su pasauliu už „geležinės uždangos“ prasideda Leningrado mieste (buvusiam Petrograde). Lietuvoje rašytoja

Alė Rūta

tegali praleisti penkis dienas, po to aplanko kaimynines Latvija, Estija. Beje, savo išpūdžius, patirtus po 35 metų nesimatymo, rašytoja Alė Rūta parašė, praėjus ketveriems metams nuo tos jos širdį ir sielą sukrėtusios kelionės — per ilgesį — į tėviškę.

Didžiausia Dievo dovana žmogui — tai jo protas, kuris ne tik priima realybę, bet ir drįsta ją suabejoti, vertinti kritiškai. Tad šioje išpūdžių knygoje nerasiau panegirikos, besaikio žavėjimosi. Rašytojos patirti išpūdžiai teisingi, labai nuosirdžiai atpasako-

ti, jos kritiškas ir skvarbus žvilgsnis į numylėtą, bet tačiau sutartiną Lietuvą blaivus ir jo jokiū būdu nepavadinasi išankstiniu nusistatymu, atmiestu neapykanta ar kerštu. Nes į kelią rašytoja ruošėsi be išankstinio nusistatymo, o tik kankinama klausimu: „Ką rasiu, o ko — ne“. Ji prisimena laisvą Lietuvą ir tik su ja mintyse lygina nūdieninę tėviškę, ir tai yra pats objektyviausias kriterijus, nes apie vertybes teisingai sprendžiama, tik lyginant.

Per penkis dienas, praleistas

Lietuvoje, užjūrio svečiui, paprastai, it viduramžių pilis, apsiaustam giminių, draugų ir pažįstamų būrio, sunku pamatyti tikrąją tarybinės Lietuvos kasdienybę; ją užgožia susitikimų šventė. Beveik neįmanomi išsamesni dialogai su sutiktais žmonėmis. Sunki psichologinė siena skiria rašytoją ir tuos, su kuriais ji bendrauja. Tai lyg bučiny per stiklą: matai, lieti, o tikro tėviškes kūno šilumos nėra kaip pajusti.

Rašytoja svečiuojasi Vilniuje, Kaune, be leidimo pabuvoja gimtuose Rūdiuose. Ir visur, kur ji apsilanko, lydi meilė, sumišusi, rodos, su beveik nepakeliamu sielvartu. Liūdina rašytojos širdį aplėsti Vilniaus ir Kauno senamiesčiai, pesimistiškai nuteikia nutūti kolektyvizacijos viesulų Lietuvos kaimai. Naujos statybos nedžiugina, nestebina, nes ir nušėbint niekuo negali to, kas yra matęs laisvojo pasaulio techninius laimėjimus.

Sopancia širdimi autorė pastebi nebylų liūdesį beveik kiekvieno lietuvių akys. Tas lietuviškų veidų liūdnumas virtęs vos ne visuotiniu nedainuojamu nevilties himnu. Slegiančiai veikia totalinė baimė, kalbėjimas pašibždomis, uždominom. Skaudina rašytoją sumaitoti tėvynainių likimai, vargana jų kasdienybė, slogi ateitis. Kiekvienas susitikimas — tai mažytė drama, kiekvienas žvilgsnis į tėviškę — tai jokiais žodžiais nenusakomas sopulys.

Prieš išvykdamą į Lietuvą, rašytoja nuolat savęs klausinėjo, ką rasianti, o ko — ne. Tie kankinantys klausimai, regis, buvo atsakyti: Živilė ir Eimutis.

Greitai sužinoje apie Živilės ir Eimutis šeimas ir apie juos pačius, jų gyvenimo sąlygas. Laiškai šmaikštūs, kiekvienas liečia daug temų, bet paprastai

Naujos knygos

• Anatolijus Kairys. **VIENA ŠIRDIS**. Premijuotas romanas. Chicago: JAV LB Švietimo taryba, 1988. Spausdino „Draugo“ spaustuve. Tiražas — 1,200 egz. Viršelis — dail. Tomo Leipaus. 192 psl. Kaina — 7 dol. Gaunama „Drauge“.

Naujam rašytojo Anatolijaus Kairio romanui 1985 metais buvo paskirta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Švietimo tarybos jaunimo literatūros premija. Knygos sukirpimas ir meniniai tikslai ambicingi, tad, nežūrint premijos, ji tikriausiai bus įvertinta ir kiek vyresnio skaitytojo.

Viena širdis yra laiškų romanas (tai dar ne visai išnykusi ir kartkartėmis atgyjanti romano forma, siekianti patį romano žanro pradžią — Richardsono *Pamelą* yra vienas ankstyviausių romanų anglų kalba). Iš Lietuvos rašo šešiolikmetė Živilė, gyvenanti „Naujosios eros“ kolūkyje, trylika kilometrų nuo Trakų pilies. Iš Amerikos rašo septyniolikmetis Eimutis, kurio šeima, atrodo, gyvena Bostone, nes jo brolis Šarūnas rudenį įstojo į MIT studijuoti astrofiziką, o tačiau tebegyvena namuose. Eimutis vyriausiasis brolis — architektas Skirmantas — vasarą lankėsi Lietuvoje ir Trakų pilyje susipažino su Živilės vyresniu broliu Audriumi. Šis yra sportininkas ir elektronikos specialistas — laisčas rašyti neturi laiko nei jį, nei Skirmantas, tad ir atsitinka, kad pradeda susirašinėti jaunesnįjį: Živilę ir Eimutis.

Greitai sužinoje apie Živilės ir Eimutis šeimas ir apie juos pačius, jų gyvenimo sąlygas. Laiškai šmaikštūs, kiekvienas liečia daug temų, bet paprastai

turi vieną pagrindinę — atsakymą į ką tik gauto laiško „post scriptum“ keltą klausimą. „Ar tu klausimų — įvairiausių?“, „Ar yra Amerikoje valdžia?“, „Ar Lietuvoje auga aušrelė?“, „Ar jūs turite atmatų?“, „Ar Lietuvoje yra vėlinių?“

Kiekvienas laiškas yra lyg nuotrauka iš Lietuvos ar Amerikos gyvenimo. Daugelis šių „nuotraukų“ visai vykusios. Autoriui pavyksta suderinti tai, kas bendra, su tuo, kas veikia smeniškai savita. Tai nelengva padaryti, nes dramatiško vyksmo romane palyginti nedaug: tai būtų epizodai, kai miršta Živilės jauniausias brolis Putinelis ir kai jos mama palieka šeimą ir vėl sugrįžta. Komentarai apie gyvenimą irgi aplinkiniai, eliptiški, „ojant vingiais“, kad nebūtų atkreiptas cenzoriaus dėmesys. Daugiausia laiškai reikalauja, kad skaitytojas jau iš anksto žinotų apie aprašomą padėtį ar įvykius. Pats jojimas vingiais laiškuose įmantriai rėsimas su įvirtingais: šieji nėra išnykę, kadangi dabar visi lietuviai tapę įvirtingais, žmonėmis, kurie išsilaiko, tik „jodami vingiais“.

Pagrindiniai veikėjai per dvejus susirašinėjimo metus geriau vienas kitą pažįsta. Geriau pažįsta juos ir skaitytojas, ypač patyręs Živilės sesers Ramintos komentarus bei Eimutis dramatišką išpažintį, kad pirmieji laiškai — ne jo vieno darbas (pastaroju atveju gal ir prasilenkta su romanu reikalinga tikimybė — jaunuoliai ir savo susirašinėjimą paprastai neįsileidžia pašalinių asmenų, o tuo labiau artimųjų). Romanas baigiasi, Živilė ir Eimutis dar ne kartą veidu veidan susitikus. Eimutis rašo, kad jis stvoja savanoriu karo aviacijon ir trejetą metų nebegalės laišku rašyti. Užsklanda — Ramintos laiškas, siunčiamas ne paštu, bet atvežamas Amerikon gimines lankančios senutės. Živilė liepos viduryje iškvietė ir saugumą. Ten nuėjusi ji pamatė ant ilgo stalo gulintias jos ir Eimutis laiškus kopijas. „Protinis atsilikimas — turėjo prisipažinti. Reikės gydyti... Negalima rašyti apie įvirtingus, o kalbėti apie mums pačius, jodinėjančius vingiais! Apie ežere paskendusius laisvės varpus — paveldėtus ar dovnotus, apie dainuojančius akmenis, nei apie legendarinius vyrus ir jų legendarines dainas, atstojusias duoną, nes tokių dalykų nėra ir nebuvo!“ (p.190).

Knyga aktuali dabartiniu metu, kai daug girdime ir skaitome apie atvirumą ir persitvarkymą Sovietų Sąjungoje — ji duoda foną diskusijoms, aprašydama tą mirties tašką padėti, kurią yra pasiekusi komunistinė sistema. Ta prasme ji bus geras aktinas pokalbiams šeimoms ir pažįstamų tarpe. Antra vertus, skaitytojas galės gerėti ir kai kuriais raktiniais įvaizdžiais (pavyzdžiui, dainuojančiais akmenimis), kurie vaizdiniu kodu užrašo įvykius, apie kuriuos dar ir dabar laiškuose negalima kalbėti.

(a. kt.)

SIGITAS GEDA IR REGIMANTAS ADOMAITIS CHICAGOJE

Rugsėjo 16 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Jaunimo centre, Chicagoje, įvyks kūrybinio žodžio vakaras su Lietuvos Akademinio dramos teatro aktorium Regimantu Adomaičiu ir poetu Sigitu Geda.

Poznanės universiteto studijos apie Lietuvą

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkijoje, leidžia kolektyvinius istorinių studijų toms, pavadintus *Lituanos-slavica Posnaniensia*. Šituose tomuose daug stropiai paruoštų, mokliškai dokumentuotų studijų iš Lietuvos istorijos. Ant rame tome plačiau primenamas istorikas Henryk Lowmianski, daug dėmesio skyręs Lietuvos istorijai. Čia Varšuvoje gyvenantis mokslininkas J. Bardach rašo apie Lowmianskio atliktuosius Lietuvos istorijos tyrinėjimus. Dedamas Lowmianskio darbas apie Lietuvos-Lenkijos apsiungimą 1386 metais, M.B. Topolska rašo apie lenkus Lietuvoje XVI-XVIII šimtmečiais, J. Malec pateikia studiją apie bandymus pasiekti glaudesnių Lietuvos-Lenkijos santykių 1764-1786 metais.

LITUANO-SLAVICA POSNANIENSIA STUDIA HISTORICA

Diskusijų skyriuje randame P. Borawskio straipsnį apie totorių padėtį Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje, o J. Sobczak iškelia kai kurias totorius liečiančias problemas Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje. G. Blaszczyk ir J. Ochmanski skelbia sąrašą katalikų, 1700 metais įregistruotų Vilniaus krašto Lydos srityje esančioje Zoludeko parapijoje.

Visi straipsniai paruošti su mokslininkų kruopštumu, gausiai panaudojant istorinius šaltinius. Mums ypač įdomus čekiško Jono Dainausko straipsnis „Kriavo akto autentiškumas“. Tai mūsų istoriko studija, kuri buvo išspausdinta Lituanistikos instituto 1975 m. suvažiavimo darbuose, o čia dabar išversta į lenkų kalbą ir įdėta Poznanės universiteto leidiny.

Reikėtų įvertinti Poznanės universiteto ryžtą savo leidinį išspausdinti šią studiją, kuri nėra palanki daugelio lenkų pamėgtam Kriavos aktui, siejančiam artimais ryšiais Lietuvą su Lenkija. Jonas Dainauskas, panaudodamas daugybę istorinių dokumentų, pabrėžia, kad to akto autentiškumas nėra dokumentuotas svarbiuose istoriniuose raštuose, ir todėl skelbia, kad tokio akto visai nebuvo, kad tai vėlesnių „pojogailinių“ laikų fabrikatas. Idomu, kad Jono Dainausko straipsnio pabaigoje duodamos jo santraukos lietuvių, vokiečių kalbomis, ko neduodama net po kitų — pačių lenkų — studijinių straipsnių.

Šiame Poznanės universiteto lituanistikos studijų tome yra taip pat mums įdomus straipsnis — apžvalga Lenkijos miestuose išleistas H. Baranowskio knygos *Universitet Wilenski 1679-1939. Bibliografia za lata 1845-1982*.

Leidiny pasirodė 1983 metais. Recenzijoje suminimi ir lietuvių istorikų raštai apie Vilniaus universitetą, pvz. prof. Pauliaus Rabikausko straipsnis *Aiduose*. Recenziją paruošęs Kr. Petkiewicz. Kitoj recenzijoje G. Blaszczyk aptaria Vilniuje 1984 metais išleistą A. Pirockino ir A. Sidlausko studiją *Mokslas senajame Vilniaus universitete*.

Gal ne visi šios Poznanės universiteto studijų knygos teigimai mums būtų prie širdies, bet turime pripažinti, kad tai svarbus, dokumentuotas istorinių studijų leidiny apie Lietuvą, ir mums tenka jį vertinti.

Juoz. Pr.

Sąlygiškumo meninės formos

(Atkelta iš 2 psl.)

sovietinę tikrovę randamos būtent čia: visa, kas bloga sovietiniame gyvenime (žmonių persigrūdimas, pavydas, konkurencija, lenktyniavimas, brutalumas, nežmogiškumas, smurtas — girtas rusas muša žmoną, kažkas suspardo batų katiną), paneigiama, vartojant šį „neigiamą“ laiką. „Nebuvo viso to. Niekio nebuvo ir neatsitiko. ... Niekio nebuvo! Nes jeigu būtų atsitikę kas labai svarbaus, argi taip niekas ir nepastebėtų, argi visi tik ir pulptų pirkti tų lenkiškų batų, jei iš tiesų, visai netoli, prisiglaudęs prie telefono stulpo, murziname sniege gulėtų negyvas baltas žvėris ir tebelaikytų sukančias dantimis sulaužytą koją?“ (p. 159). Taigi, atmesdama ir neigdama nežmogiškumą ir brutalumą, Kristina nuslopiną viską, ko ji negali pakelti, nustumia tai į pasąmonės gelmes, ištrina iš savo būties. Tai vienas susitaikymo būdų.

Pati Kristina stengiasi pakilti virš šių nuožmių, žmogų žeminančių reiškinių, sudarančių jos kasdienę tikrovę. Ji išmoksta „vaikščioti ant tilto tureklų“, kaip pati sakosi. Miestas, simbolizuojantis sovietinį gyvenimo būdą, neprijaukina jos, nes ji sugeba miestą ignoruoti. Stovėjimo (kartais vaikščiojimo, kartais šokimo) ant tilto metafora parodo ne tik būdą įveikti dabartį, bet sugestuoja ir kitą jos išsilaivimo kelią — kūrybą. Nemažoni ir banali tikrovė guli prarajoje po jos kojomis, o ji šoka ant tureklų, jausdama džiaugsmą ir optimizmą, kurį jai suteikia balansavimas. Taip Kristina praturtina jos praeities moteris, jos šaknis, jos šeimos praeitis, į kurią ji sugrįžta kaip vieniša motina. Kartu ji paneigia ja supančias, sugyvučiusias jėgas.

Vidmantės Jasukaitytės kūrinys turi dar vieną įdomų temporalinį momentą — amžinojo laiko

sąvoka. Tai nėra religijos siūloma amžinybė, kurios galėtume tikėtis (čia pravartu paminėti, kad toks laikas pasireiškė naujame autorės romane *Po mūsų nebebus mūsų*, Vaga, 1987). Amžinas laikas *Stebuklingoje patvorių žolėje* turi du aspektus. Pagal Jasukaitytę, niekas niekada nemiršta, niekas niekur nedingsta, viskas koegzistuoja amžinai. Viskas yra amžinai gyva ne tik gamtoje, bet ir

žmogaus sukurtuose objektuose: „[žmonės] nenumiršta, o lieka amžiams gyventi su mumis daiktuose, medžiuose, jausmuose ir amžinai gyvena ore, kuriuo mes kvėpuojame...“. Taigi Jasukaitytė pralenkia sekuliarinį, pagonišką antro gyvenimo modelį, kuriuo daug lietuvių rašytojų (pvz., Romualdas Granauskas „Jaučio aukojime“), atrodo, tiki. Tame modelyje žmogus sugrįžta į dulkę ir atgimsta kaip gamtos fenomenas: gelė, medis, beržas. Vidmantėi Jasukaitytei žmogus pats tebėra gyvas daiktuose, kuriuos

jis kasdien lietė ir paliko savo jautriems palikuonims. Aišku, tokia mintis itin patraukli visuomenėje, kurioje daugelis lietuviškos tradicijos ir palikimo aspektų yra atsidūrę pavojuje. Vidmantėi Jasukaitytei gana savita ir unikali savo optimizmu ir pilnatvės pajauta, savo tikėjimu, kad žmogaus gyvenimas panašus į stebuklingą patvorių žolę, kuri išdygsta visur ir visada.

Ši knyga itin turtinga savo tekstūra ir ją būtų galima vadinti talentingai parašytu veikalu. Jos vertimas į vokiečių kalbą Birutės

Cipliauskaitės buvo pasiūlytas vienai Vakarų Vokietijos leidyklai ir priimtas, tačiau maskviškė autorių teisių agentūra nedavė leidimo. Šiuo metu tebevyksta derybos dėl vertimo. *Stebuklinga patvorių žolė* yra reta knyga savo technišku sudėtingumu, gerai integruotu sąlygiškumu, stiprių moteriškų elgsenos modelių atvaizdavimu, o ypač etiniu optimizmu, kuris yra toks ryškus kontrastas kitai Lietuvoje kuriamai prozai, persunktai pesimizmo, beviltiškumo, rezignacijos.

Žemaitija, 1977. Varsėdžių kapinės.

Nuotrauka Romualdo Požerskio